

Geliş Tarihi : 12.01.2021
Kabul Tarihi: 07.07.2021

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XXI/42 (2021-Bahar/Spring), ss. 319-338.

Araştırma Makalesi / Research Article

SALMONSEN KONVERSATIONS LEKSİKON ANSİKLOPEDİSİNDE CELAL BAYAR*

Recep BÜYÜKTOLU**

Öz

Celal Bayar, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet teşkilatının kuruluş sürecinde yer almış önemli bir bürokrat ve siyasetçidir. İstiklal Harbi yıllarında milletin bağımsızlığı için mücadele etmiştir. Türk devletinin kurumlarının ortaya çıkış sürecinde ve planlanmasında etkin görev almış; bakanlık, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapmış seçkin bir devlet adamıdır. Yeni kurulan Türk devletinin Mustafa Kemal Atatürk Döneminde izlediği ekonomi politikalarının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ülkesine yaptığı hizmetler sadece Türkiye'de değil, yurt dışında da dikkat çekmiş ve ilgi görmüştür. 1952 yılında Danimarka'nın ilk ulusal ansiklopedisi olarak görülen Salmonsens Konversations Leksikon isimli ansiklopedinin ekin de Türk siyasetçi ve devlet adamı Celal Bayar'ın hayatını ve faaliyetlerini anlatan bir bölüm yer almıştır. Makalemizde ansiklopedide yer alan bu bilgiler ışığında Celal Bayar'ın siyasi ve ekonomik faaliyetleri ve bu bilgilerin Salmonsens Konversations Leksikon'da yer almasının önemi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Salmonsens, Celal Bayar, Danimarka, Ansiklopedi, Biyografi.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (recepbuyuktolu@hotmail.com), (Orcid: 0000-0001-6140-7398).

CELAL BAYAR IN THE SALMONSEN KONVERSATIONS LEKSIKON ENCYCLOPAEDIA

Abstract

Celal Bayar is an important politician and bureaucrat who came to prominence during the latter stages of the Ottoman State and served during the foundation process of the Turkish Republic. He took part in the struggles during the War of Independence to ensure the independence of his nation. He is an outstanding states man who served effectively during the foundation and the planning of the institutions of the Turkish State; before being elected to serve as a minister, prime minister and as a president. He played an important role in shaping the economy policies observed by the newly founded Turkish State led by Mustafa Kemal Atatürk. His services to his country were not acknowledged only domestically but he was applauded in an international level too. In 1952, Denmark's first national encyclopaedia Salmonsens Konversations Leksikon allocated apart to influential Turkish politician and states man Celal Bayar, describing his life and activities. This current study will address the politic and economic activities of Celal Bayar under the light shed by this encyclopaedia and also address the importance of such importance being published Salmonsens Konversations Leksikon.

Keywords: Salmonsens, Celal Bayar, Denmark, Encyclopedia, Biography.

Giriş

Celal Bayar, İttihat ve Terakki Cemiyetinin Bursa ve İzmir şubelerinin önde gelenlerinden¹, Milli Mücadele yıllarının Galip Hoca'sı, Türkiye İş Bankasının kurucusu², İktisad Vekili³ ve Atatürk'ün son başbakanıdır⁴. 1950 Milletvekili Genel Seçimi'nde DP lideri olarak büyük bir başarı elde eden Bayar, 22 Mayıs 1950 tarihinde Türkiye Büyük Meclisi'nde yapılan seçimle Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı olmuştur. Celal Bayar, Türk İstiklal Savaşı'nı yöneten ve Cumhuriyeti ilan eden liderlik kadrosundan Atatürk ve İnönü ile birlikte Cumhurbaşkanlığı makamına yükselen "üçüncü" ve "son" kişidir⁵. Celal Bayar aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü gibi asker kökenli isimlerin ardından yeni Türk devletinin sivil kökenli ilk cumhurbaşkanıdır.

Türk siyasi hayatının önemli isimlerinden olan Celal Bayar, sadece Türk tarihi açısından değil Dünya tarihi bakımından da önemlidir. 1950 yılında

-
- 1 Davut Dursun, "Bayar, Celal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, s. 216.
 - 2 Şerif Demir, "Milli Mücadelede Celal Bayar (1919-1923) Siyasi Hayatı ve Fikirleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 15-16, İstanbul, 2009, s. 58-59, 66.
 - 3 İsmet Bozdağ, "Celal Bayar'ın Hayat Hikayesi", *100 Yaşında Celal Bayar'a Armağan*, Haz. M. Sarol - İ. Bozdağ, Tercüman Yayınları, İstanbul 1982, s. 66. Süleyman Yeşilyurt, *Bayar Gerçeği*, Güven Yayınları, Ankara 1998, s. 62.
 - 4 Baha Akşit, *Kısaca Celal Bayar*, İstanbul, 1987, s. 16.
 - 5 Hikmet Özdemir, "Bir Granit Heykel: Celal Bayar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 67-68-69, Ankara, Mart-Temmuz-Kasım 2007, s. 89-102; Mecliste yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde oy dağılımı şöyledir: Halil Özyörtük 1 oy, İsmet İnönü 64 oy, Celal Bayar 387 oy. *TBMM Tutanak Dergisi*, 9. Dönem, Cilt: I, Birleşim:1, Oturum:1, 22 Mayıs 1950, s. 7-8.

Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi, 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olarak kabul edilmesi ve 1953 yılında Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Üçlü Pakt'ın kurulmasına da ön ayak oldu. Ayrıca 1955 yılında Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında Bağdat Paktı'nın kurulması gibi uluslararası sorunlarda önemli katkılarda bulundu. Türkiye'de ve Dünya'nın farklı ülkelerinde basılmış kitaplar, dergiler, ansiklopediler ve diğer pek çok yayınlarda yer almış olan Celal Bayar ile ilgili bilgiler bu önemi kanıtlamaktadır⁶. Bu bilgiler bazen yayının ana konusu olmuş, bazen de ansiklopedi maddesi, kitap bölümü veya eserdeki bilgileri destekleyici ya da açıklayıcı bilgiler olarak yer almıştır. Çalışmamızın konusunu oluşturan, Danimarka kültür tarihinde önemli bir yeri olan "*Salmonsens Konuşma Sözlüğü*" isimli ansiklopedideki Asistan Profesör Willy Rasmussen tarafından kaleme alınmış Celal Bayar ile ilgili yazı bunun iyi bir örneğidir.

1. İlk Ulusal Ansiklopedi Salmonsens Konversations Leksikon

Ansiklopediler çeşitli alanlarda bilgi edinme ihtiyacına özlü şekilde cevap veren bir müracaat eseri türüdür. İlim, kültür, sanat ve teknik gibi çeşitli dalların tamamı veya belli bir bölümüyle ilgili şahıs, eser, coğrafi bölge ve müesseselerin tanıtımı veya kelime, kavram, olay ve konuların izahı gibi her türden bilgiye belli bir sistem içinde yer verirler. İlk örnekleri İlk Çağ Yunan filozoflarına kadar uzanan ansiklopediler XIX. yüzyılda bütün dünyada olduğu gibi Batı'da da hızla artmaya ve daha çok millî bir yapı kazanmaya başlamıştır⁷. Bu ansiklopedilerden biri olan Salmonsens Konversations Leksikon, içinde yer alan maddeleri, seçkin bibliyografyaları ve güzel resimleriyle modern ve standart bir Danimarka ansiklopedisidir⁸.

Salmonsens Konversations Leksikon (Salmonsens Konuşma Sözlüğü), Danimarka'nın ilk ulusal ansiklopedisidir ve Danimarka ansiklopedi tarihinde kültürel bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir⁹. Sözlük günlük yaşam ve sosyal konularla ilgili ihtiyaç duyulan tüm bilgilerin yer alacağı bir konuşma

6 Bayar ile ilgili eser ve haberlerden bazıları şunlardır: Encyclopaedia Britannica, Kemal Karpat-Turkey's Foreign Policy in Transition: 1950-1974- Lieden(1975), Life of the Soldier and the Airman, Newyork (1955), History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Cambridge (1977), The Emergence of Modern Turkey- USA(1988), Jewish Post, Indianapolis, Marion County (27 August 1954).

7 Ayhan Aykut, "Ansiklopedi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, C. I, s. 217-218.

8 Abdülkadir Salgır, "Yabancı Dillerle Yazılmış Genel Konulu Ansiklopediler", *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, C. V, Sayı: 1, Ankara, 1956, s. 25.

9 Salmonsens ansiklopedisinin ilk baskısı Danimarka'nın yanı sıra Norveç'te de basılmış ve yaygın olarak kullanılmıştır. Bu nedenle İskandinav ansiklopedisi olarak da kabul edilmektedir. <http://runeberg.org/salmonsens/2/> (Erişim:30.12.2019) Editör Blangstrup ansiklopedinin önsözünde "*Orijinal Danimarka-Norveç Ansiklopedisi*" terimini kullanmıştır. Ansiklopedinin Norveç baskısında Norveç'in koşulları da dikkate alınmıştır. https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon (Erişim:30.12.2019)

sözlüğü¹⁰ hazırlama düşüncesinin bir ürünüdür. Söz konusu sözlüğün hazırlanma sürecinde iki farklı görüş belirmiştir. Ya başka bir dilden bir sözlük tercüme edilecek ya da orijinal bir sözlük yazılacaktı. Birçok sözlük projesinde olduğu gibi Salmonsens ansiklopedisi bir çeviri projesi olarak başlamıştır. Danimarka'nın diline uygun bir sözlük hazırlama projesi Temmuz 1891 tarihinde Politiken ve Berlingske Resmi Gazetesinde ilan edilmiştir. Başlangıçta çeviri yapma düşüncesi benimsenmiştir ve en uygun olarak Almanya'da Friedrich Arnold Brochhaus ve Joseph tarafından yayımlanmış "*Meyer*" konuşma sözlüğünü Danca'ya çevirme fikri ağır basmıştır. Ancak bir süre sonra proje tamamen yeni bir konuşma sözlüğü hazırlama düşüncesine dönüşmüştür¹¹.

Salmonsens Konversations Leksikon'un ilk baskısı yayıncı Brothers Salmonsens Forlag ve Frederik Hostrup Schultz'un işbirliğiyle hazırlanmıştır¹². Ansiklopedi hazırlama düşüncesinin başarıya ulaşması için hem önemli miktarda sermaye hem de yeterli bir donanım gerekmektedir. Ortaya çıkış sürecinde ansiklopediye adını veren ve ansiklopedinin yayıncılığını üstlenen Brothers Salmonsens Yayınevi'nin sahibi Isaac Salmonsens'dir¹³. Ansiklopedinin finansal itici gücü ise Frederik Hostrup Schultz'dur¹⁴. Ansiklopedi projesinin editörü Kaptan Christian Blangstrup'tur¹⁵.

-
- 10 Konuşma sözlüğü olarak anılan ansiklopediler insanların günlük yaşamda karşılaşılabileceği siyasi, askeri, sosyal vb. bilgilerin yer aldığı, resim ve harita gibi görsellerinde yer aldığı eserlerdir. İçinde sağlık, kültür, sanat, askeriye, mimari yapılara, bitkilere, hayvanlara ilişkin yüzlerce görsel ve haritalar bulunabilmektedir.
- 11 http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon (Erişim:30.12.2019); Bir ansiklopedi yayımlamak eğilimi 19. yüzyılda zamanın genel bir eğilimiydi. Almanca konuşma sözlüklerinin yazımı ve çevirileri ansiklopedi üretiminde güvenilir bir yol olarak görülmüştür. https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon
- 12 <http://runeberg.org/salmonsens/2/> (Erişim:30.12.2019)
- 13 Isaac Salmonsens, yapımcı Heyman Salmonsens ve Dina Jacobsen'nin oğludur. 27 Şubat 1846'da Kopenhag'da doğdu. 1871 yılında kardeşi Moritz Salmonsens ile birlikte "*Brothers Salmonsens*" (Salmonsens Kardeşler) isimli yayıncılık şirketini kurdu. Ancak 1 yıl sonra Moritz Salmonsens şirketten ayrıldı ve Chicago'ya gitti. Yayıncılık işine tek başına devam eden Isaac Salmonsens, 1877'de "*The Nordic Book World*" (İskandinav Kitap Dünyası) kitabını yayımladı. 1895'ten 1903'e kadar Kitabevi İskan Komitesi ve 1897 yılından itibaren Kitabevi Profesyonel Okul Vakfı Başkanlığı'nı yaptı. <https://fyens.dk/artikel/om-isaac-salmonsens>; Salmonsens 1910 yılında tifo hastalığından öldü. <http://www.boghandlereidanmark.dk/index.php?id>
- 14 1860'lı yılların başında Almanya'da Braunschweig'deki Vieweg Verlag'da ders verdiği dönemde Frederik Hostrup Schultz, Alman kitap pazarındaki kitap basım tekniğindeki gelişmelerle birlikte konuşma sözlüğü yazımına dair çalışmaları yakından takip etme fırsatı yakalamıştır. 1864 yılında Danimarka'ya geri dönen Frederik Hostrup Schultz, aile işi olan matbaacılık mesleğine geri dönmüştür. Bu dönemde Friedrich Arnold Brochhaus ve Joseph tarafından yayımlanmış sözlük, İskandinav çeviri projeleri, Frederik Hostrup Schultz'un ansiklopedi projesine destek vermesinde etkili olmuştur. Frederik Hostrup Schultz ansiklopedi projesinin gerçekleşmesi için Carlsberg Vakfı'ndan kredi ve Kopenhag'lı zengin inşaatçı Jorgen Wilhelm Frohne'den finansal destek almıştır. F.A. Brockhaus'un hazırladığı sözlüğün 1860'lı yılların ortalarında 11. Baskısını yapmıştır. Brockhaus'un konuşma sözlüğünde yakaladığı bu başarı benzer çalışmaların yapılması için tetikleyici olmuştur. https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon
- 15 29.10.1857-30.04.1926 tarihleri arasında yaşamış Danimarkalı yazar ve editör. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/

Ansiklopedi oluşturma çalışmalarının editörlüğünü, birçok tarihi yayını bulunan Kaptan Christian Blangstrup yapmıştır. (1857-1926) Blangstrup anılarında bu sözlük projesini “gerçekten orijinal bir Danimarka-Norveç ansiklopedisi yaratma düşüncesi” olarak tanımlamıştır. Blangstrup’un bu tutkusu sözlük projesinin başka bir dilde yazılmış bir konuşma sözlüğünü Danca’ya çevirmek yerine neden orijinal bir sözlük hazırlama faaliyetine dönüştüğünü anlamak için önemlidir. Blangstrup ikinci baskıdaki 26 cildin 21 tanesinin editörüdür. Blangstrup’un 1926’da ölümünden sonra sözlüğün son 5 cildinin editörlüğünü Filolog Johannes Brondum-Nielsen ve Edebiyat Tarihçisi Palle Raunkaer yapmıştır¹⁶.

Frederik Hostrup Schultz’un ölümünün ardından eşi Marie Hostrup Schultz, Muhasebeci Josep Jorgen Frederik Faester ile birlikte şirketin yönetimini devralmıştır. Marie Hostrup Schultz yayıncılık işini geliştirmek ve genişletmek istemiştir. Bu çerçevede İsaac Salmonsens’in ölümünden sonra Brothers Salmonsens Forlag Yayınevini satın almış ve sözlüğün tek yayıncısı olmuştur¹⁷.

Salmonsens ansiklopedisi farklı tarihlerde farklı kapsamlarda yeniden basılmıştır. “*Salman’s Conversational Lexion*” olarak bilinen¹⁸ ansiklopedinin ilk baskısı 1893-1911 yılları arasında 19 cilt olarak basılmıştır. Ansiklopedi başlangıçta abonelerin sürekli olarak gönderdiği küçük broşürler halinde yayımlanmaya başlamış¹⁹, bu broşürler belli bir sayıya ulaştığında, Mart 1892 tarihinde ilk kitapçık basılmıştır. Kitapçıkların bir araya getirilmesiyle birlikte ansiklopedinin ilk cildi 1893 yılında yayımlanmıştır. Hem Danimarka hem de Norveç’e hitap edecek şekilde, bir İskandinav ansiklopedisi özelliği gösteren sözlüğün ilk baskısı Norveç’te de yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren Norveç’te yeni birçok sözlüğün yayımlanmasıyla birlikte Salmonsens’in -Konuşma Sözlüğü olarak da bilinen- ansiklopedisi Norveç pazarındaki yerini kaybetmiştir²⁰.

Ansiklopedinin ikinci baskısının ilk cildi 1914 yılında hazırlanmış ancak Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından dolayı 1915’te piyasaya çıkmıştır. Kapsamı genişletilen ansiklopedinin ikinci baskısı 1915-1930 yılları arasında toplam 26 cilt olarak yayımlanmıştır²¹. Salmonsens ansiklopedisinin 3. baskısı daha kısa makaleler, daha fazla resim ve daha büyük bir yazı karakteri ile önceki baskılardan farklı olarak, 1937-1940 yılları arasında “*Küçük Salmonsens*”

16 https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon

17 https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon

18 <http://www.boghandlereidanmark.dk/index.php?id>

19 https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon

20 Salmonsens konuşma sözlüğünün ilk cildi yayınlandığında hem Danimarka hem de Norveç’te benzer bir ansiklopedi yoktu ve bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamıştı. İlk baskısı Norveç’te de büyük başarı yakaladı. Ancak 20. yüzyılda birçok Norveç sözlüğü hazırlandı. Bunlardan biri de 1907-1913 yılları arasında 6 cilt olarak yayımlanmış olan Resimli Norveç Sohbet Sözlüğü’dür. Bu sözlükler Salmonsens’in gözden düşmesine neden oldu. https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon

21 https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon; Salmonsens Konversations Leksikon ansiklopedisinin 1915-1930 yılları arasında yayınlanan 2. baskısının ciltlerinin içeriği ve baskı yılları için bkz. <http://runeberg.org/salmonsens/2/>

adıyla 12 cilt olarak yayımlanmıştır. Salmonsens ansiklopedisinin 4. baskısı ise 1949 yılında “*Yeni Salmonsens*” adıyla piyasaya çıkmıştır. Daha sonra basılan yeni kitapçıklarla birlikte 1956 yılında ansiklopediye ek bir baskı yapılmıştır²². 1949 yılında yapılan 4. Baskıda Celal Bayar ile ilgili birkaç satırlık bilgi yer almıştır. Ancak 1941-1953 yılları arasında *Salmonsens Leksikon Tidsskrift* adıyla ek kitapçıklar yayımlanmış ve Celal Bayar hakkında daha geniş ve ayrıntılı bir bölüm yer almıştır.

2. Salmonsens Conversational Lexion’da Yer Alan Celal Bayar Maddesi

Türkiye Cumhuriyeti’nin Kopenhag Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen 23 Kasım 1951 tarihli bir yazıda son yıllarda Danimarka’da Türkiye ve Türk halkına karşı artan bir ilgiden söz edilmektedir. Bu ilginin bir göstergesi olarak da Danimarka’nın önemli kültürel yapıtlarından biri olan Salmonsens isimli ansiklopedinin ilave baskısı için Elçilikten daha önce bilgi talep edildiğine yer verilmiştir. Elçiliğin bu talebe olumlu yanıt verilmesi ve istenilen bilgilerin gönderilmesinin ardından Salmonsens isimli ansiklopedinin son ilave ekinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın hayatı, siyasi kişiliği ve siyasi faaliyetleri hakkında detaylı bilgi veren bir bölüm yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca yazının ekinde ansiklopedinin ilavesinden 3 adet gönderildiğini, bunlardan bir tanesinin Cumhurbaşkanlığı Umumi Katipliğine, bir diğeri nüshasının da Basın, Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğüne gönderilmesi istenmiştir²³. Ancak bu bilgilerde Celal Bayar’ın doğum yeri, anne ve babasıyla ilgili kişisel bilgilere yer verilmemiştir. Ayrıca eğitim-öğretim hayatından da söz edilmeksizin, yazı doğrudan mesleği ve siyasi alana eğilimine dair şu bilgilerle başlamaktadır: “*Celal Bayar (1884-) Türk devlet adamı. Deutsche Orient Bank’ta bankacılık eğitimi aldı. Ancak Jön Türk hareketi tarafından Türkiye’nin modernleşmesine ve parlamentodaki anayasal gelişmelere ilgi duydu*”²⁴.

Celal Bayar’ın mesleği bankacılıktır. Mesleğe ilk olarak Ziraat Bankası’nda başlamıştır. Bankanın Mudanya şubesine memur alımı için yapılan sınavı kazanmasına rağmen, Banka Müdürü’nün kendisini genç bulmasından dolayı göreve başlayamamış, beklemek zorunda kalmıştır. Bir süre sonra Bursa şubesinde veznedar olarak çalışmaya başlamıştır. 1905 yılında Bursa’da bir şube açmayı düşünen Alman Deutsche Orient Bank’ın teklifini kabul ederek Ziraat Bankasındaki görevinden istifa etmiştir²⁵. Yabancı bir bankada çalışmaya başlaması bankacılık mesleği dışında, onun zihin dünyasında yeni ufuklar

22 https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon

23 T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi Danimarka Fonu: 516_219410-212953-4 (DK_C_G0212953_1_9)

24 T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi Danimarka Fonu: 516_219410-212953-4 (DK_C_G0212953_1_10)

25 Erkan Şenşekerci, *Türk Devrimi’nde Celâl Bayar (1918-1960)*, Alfa Yayınları: İstanbul, 2000, s. 27; İsmet Bozdağ, *Celal Bayar Anlatıyor-Bilinmeyen Atatürk*, Truva Yayınları, İstanbul, 2009, s. 143-146.

açmıştır. Kapitülasyonlar dolayısıyla Avrupa'dan Banka'ya gönderilen çok sayıda dergi ve yayınları takip etme fırsatı yakalamıştır. Bu yayınlar Bayar'da siyasal ve toplumsal sorunların çözümüne yönelik düşüncelerin doğmasına yol açmıştır²⁶. Mesleki durumuyla ilgili bilgilerin ardından ansiklopedide Celal Bayar'ın idealist kişiliği ve düşünce dünyası ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

"Bayar bu ideale kendisini adadı ve idealin gerçekleşmesi için çalıştı. 1908 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (Smyrna) İzmir şubesinin sekreteri oldu. 1909'da Jön Türk Cemiyeti, Sultan 2. Abdülhamit'i tahttan indirmeyi başardı. Bayar, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında İzmir'de ulusal çalışmalarına devam etti.

Osmanlı'nın son döneminde yaşanan siyasal mücadele içerisinde yer almış olan Bayar, bu dönemde önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Bursa Şubesi'nin²⁷, daha sonra da İzmir Şubesi Sekreterliğini yapmıştır²⁸. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak galip işgal ordularına gerekli gördükleri yerleri işgal etme hakkını vermesinin ardından Türk Milleti için karanlık bir dönem başlamıştı. Bu Ateşkes Antlaşması'na dayanarak daha önce yapılan gizli paylaşım planları doğrultusunda işgaller başlamış, Türk yurdu parçalanmak istenmiştir. Buna karşı Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları öncülüğünde Türk Milleti "*İstiklal Harbi*"²⁹ ne başlamıştır. Bu dönemde Bayar'ın olaylar karşısında sessiz kalmadığı ve milletin kurtuluşu için yaptığı çalışmalar, Salmonsens Conversational Lexion'de şu cümleleriyle ifade edilmiştir:

*Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'nda 1918 yılında yıkılmasının ardından Padişah'a bağlı İstanbul Hükümeti ile Mustafa Kemal'in (Kemal Atatürk) liderliğindeki milli hareket arasında çatışmalar yaşanmaya başladı. Celal Bayar bu çatışmalarda Mustafa Kemal'in yanında yer aldı ve onun için çalıştı. 1920'de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra, milis kuvvetlerini Yunanlılara karşı örgütledi ve bu kuvvetleri yönetti*³⁰

26 Ziya Şakir, *Celâl Bayar, Hayatı ve Eserleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1952, s. 16.

27 Alman Orient Bankası'nda çalışan Bayar, aynı zamanda İttihat Ve Terakki Cemiyeti'nin Bursa Şubesi Sekreterliği'ni de yapmıştır. Evinin polis tarafından basılması ve aranması karşısındaki duygularını; "*Gördüm ki evin içi de dolu, her oda kapısı önünde süngülüler bulunuyor; eşyalarımız darmadağın edilmiş. 'Zararlı eorak' kendi deyimleri ile 'ihtilal planı' aranıyordu... O ana kadar ihtilal, hatta bir baskın yapmak akluma gelmemişti. Hükümet'in bu hareketi, yapılması gereken bir işi bana hazırlatmış oldu. Diyebilirim ki bu zorlama ve baskı hareketi Babiali Baskın fikrini uyandıran sebeplerden biri olmuştur"* cümleleriyle ifade etmiştir. Celal Bayar, *Ben de Yazdım-Millî Mücadeleye Giriş*, Sabah Kitapçılık San. ve Tic. A.Ş., Cilt: 3, İstanbul, 1997, s. 151-152; Celal Bayar'ın İttihat ve Terakki Cemiyeti ve siyasete ilgi duymasında Dayısı Mustafa Şevket Bey'in büyük etkisi olmuştur. Bozdağ, *a.g.e.*, s. 142-143, 151-153.

28 Hasan Taner Kerimoğlu, "*İzmir ve İttihat-Terakki*", *İzmir Kent Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Yayını, İzmir 2013; Dayısı Mustafa Şevket Bey'in etkisinde kalan Celal Bayar, siyasete ilgi duymuş ve 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıştır. Dursun, *a.g.m.*, s. 216.

29 Türk milletinin bağımsızlık için verdiği mücadelenin adı 1926 yılında "*İstiklal Harbi*" olarak belirlenmiştir. BCA. Başbakanlık Fonu: 30-10-0-0-54-359-1.

30 T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi Danimarka Fonu: 516_219410-212953-4 (DK_C_G0212953_1_10).

Celal Bayar, İstanbul Hükümeti ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki ayrışmada Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almış ve bu durum Atatürk'ün ölümüne kadar sürmüştür³¹. Yunan işgali karşısında halkı düşmana karşı örgütlemek için İzmir'den ayrılan Bayar, kıyafet değiştirmiş ve halk arasına karışmıştır. Yunanlılara karşı halkın silahlanmasında ve Batı Cephesi'nin kurulmasında "*Galip Hoca*" takma adıyla önemli hizmetlerde bulunmuş, Akhisar Milli Cephesi tarafından milli alay kumandanı olarak tayin edilmiştir³².

"İstanbul Hükümeti ile Atatürk arasındaki mücadelede Ankara'da kurulan yeni ulusal hükümete katıldı. Sonraki yıllarda neredeyse kesintisiz şekilde İzmir milletvekili olarak görev yaptı³³."

Salmonsens'de Celal Bayar hakkında Kurtuluş Savaşı yıllarında ülkesinin bağımsızlığı için yaptığı çalışmaların ardından Cumhuriyet'in ilanı öncesinde ve sonrasında ülkesine olan hizmetleri anlatılmaktadır. Bu hizmetlerin yeni Türk devletinin örgütlenme sürecinde daha çok ekonomi alanında olduğu görülmektedir.

Savaştan sonra Bayar'ın enerjisinden ve örgütlenme yeteneğinden Türkiye'nin yeniden inşasında-örgütlenmesinde yararlandı. 1920-1924 yılları arasında çeşitli bakanlıklarda görev yaptı. Ekonomi, dış politika ve diğer ülkelerle olan ilişkiler, özellikle de Türk-Yunan nüfus mübadelesi gibi konularda Türkiye Cumhuriyeti'nin politikalarına etki yaptı. Atatürk'ün isteği doğrultusunda Türkiye'nin yeniden yapılanması üzerinde büyük etkisi olacak olan bir banka kurulması düşüncesiyle, 1924 yılında kurulacak olan Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğüne tayin edildi. 1932 yılında ülkenin sanayileşmesinden sorumlu olan Ekonomi Bakanlığına getirildi³⁴."

Yazının bu bölümünde Celal Bayar'ın Türk devletinin kuruluşundan 1937 yılında Başbakan oluncaya kadar geçen dönemdeki faaliyetleriyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Celal Bayar bu dönemde, İstiklal Harbi'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde pek çok farklı görevlerde bulunmuştur. Mübadele İmar ve İskân Vekilliğinin ardından bir süre sonra Atatürk'ün talebiyle Yeni Türkiye'nin inşasında çok önemli görevler üstlenmiş olan Türkiye İş Bankasını kurmuş³⁵ ve bir süre Bankanın Genel Müdürlüğü görevini yürütmüştür. Böylece Celal Bayar aynı zamanda ülkedeki "Türkler banka kuramaz" algısını da yıkmış

31 Celal Bayar'ın Mustafa Kemal'e olan bağlılığı Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak gönderdiği, Anzavur İsyanı'nın önlenmesine yönelik emirler içeren telgrafla başlamıştır. Bozdağ, *a.g.e.*, s. 9, 171.

32 Dursun, *a.g.m.*, s. 216.

33 T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşiv Danimarka Fonu:516_219410-212953-4 (DK_C_G0212953_1_10); Bayar'ın ilk parlamento deneyimi, 1919 yılında Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Saruhan (Manisa) mebusu seçilmesiyle olmuştur. Dursun, *a.g.m.*, s. 216.

34 T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi Danimarka Fonu: 516_219410-212953-4 (DK_C_G0212953_1_10).

35 Vekiller Heyeti toplantısı sırasında İş Bankası'nın kurulması gündeme geldiğinde Mustafa Kemal Paşa: "*Celâl Bey ne derse onu yapacaksınız. Öyle edepsizlik istemem. Karışmayacaksınız işine*" demiştir. *Türkiye İş Bankası Tarihi*, İş Bankası yay., İstanbul 2001, s. 3-17.

oldu³⁶. Bankacı kökenli olan Bayar, Mustafa Kemal Atatürk'ün ekonomiyle ilgili konularda en çok güvendiği isimlerden biri olmuştur. Bu nedenle Atatürk'ün isteğiyle İktisat Vekilliğine getirilmiştir³⁷.

“1937’de Başbakan oldu ve Kasım 1938’de Atatürk’ün ölümünden sonra da görevine bir süre daha devam etti. Ancak Ocak 1939’da Başbakanlıktan istifa etti. Celal Bayar birçok konuda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü liderliğindeki Halk Partisi ile aynı fikirde değildi. Bu görüş ayrılığından dolayı Bayar, Cumhuriyet Halk Partisinden kopmuş, 3 milletvekiliyle birlikte Demokrat Partiyi kurmuştur³⁸. 1946’da yapılan seçimde İstanbul milletvekili seçildi. Bayar’ın yeni partisinin ekonomi programında daha az devlet müdahalesi, daha düşük vergi oranları, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve işçilere grev hakkı gibi konular ön plana çıktı³⁹.”

Salmonsens Conversationals Lexion isimli ansiklopedide yer alan yazının bu bölümünde Celal Bayar’ın Başbakanlıktan Demokrat Parti’nin kuruluşu ve 1946 seçimine kadar olan yaşamı özetlenmiştir. Gerek İktisat Vekilliği gerekse Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü yaptığı dönemde gösterdiği başarılar Bayar’ın Mustafa Kemal Atatürk’ün en yakınındaki isimlerden biri olmasını sağlamıştı. Bu güvenin bir sonucu olarak Atatürk, son yıllarında ülke yönetimini Bayar’a teslim edip, Başbakan olarak tayin etmiştir⁴⁰. Dolayısıyla Celal Bayar, Atatürk’ün son başbakanı oldu. Atatürk’ün ölümüyle birlikte Türkiye’nin ciddi bir siyasi kriz yaşamadan bu süreci atlatmasını ve İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı olmasını sağlayan en önemli isimlerden biri olmuştur. Kısa bir

36 Celal Bayar’ın milli bir banka kuracağı duyulduğunda İttihat Terakki’nin Maliye Nazırı Cavit Bey, “Bizim Celâl’e yazık oldu!” demıştır. Utkan Kocatürk, “Celâl Bayar’la Bir Konuşma”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. II, Sayı:5, Ankara, Mart 1986, s. 350-353.

37 Celal Bayar önce İktisat Encümeni’ne mazbata muharriri seçilmiş, kısa bir süre sonra, Mayıs 1920’de İktisat Vekilliği’ne vekaleten, 27 Şubat 1921’de ise asaleten atanmış ve 1 yıl görev yapmıştı. 1924 yılında Mübadele İmar ve İskan Vekili olmuş, aynı yıl bu görevden ayrılmıştır. 1924 yılında İş Bankası’nı kurmuş ve 1932 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür. 1932-1937 yılları arasında yeniden İktisat Vekilliği yapmıştır. İktisat Vekilliği döneminde beş yıllık sanayi planlarının hazırlanmasında ve izlenen iktisadi politikaya uygun olarak bazı kamu iktisadi teşekküllerinin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Dursun, *a.g.m.*, s. 217. Bunlar arasında cam, kağıt ve pek çok dokuma fabrikasını, kimya, kömür sanayisini kurmuş, Karabük Demir Çelik Fabrikası’nın yapımını başlatmış, Sümerbank, madencilik sahasındaki faaliyetler için Etibank’ı kurmuş, tersaneleri gemi üretecek hâle getirmiş ve ilk yerli vapurunu üretmesini sağlamıştır. İhsan Fuat Özgen, *Cumhuriyet Dönemi’nde Celâl Bayar’ın Siyasî ve İktisadî Faaliyetleri (1923-27 Mayıs 1960)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 563-115.

38 Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan imzalı, kanunlarda ve parti tüzüğünde değişiklik öngören “Dörtlü Takrir” olarak anılan teklif, Bayar ve arkadaşlarının CHP’den ayrılma sürecini başlattı. Dursun, *a.g.m.*, s. 217.

39 *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşiv Danimarka Fonu: 516_219410-212953-4 (DK_C_G0212953_1_11)*.

40 Peyami Safa, Celal Bayar’ın Başbakanlığıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Celâl Bayar’a gelince, Türkiye’yi Avrupa kasalarının kölesi olmaktan kurtaran millî bankacılığın temelini kurmuş, İş Bankası’ndan sonra başlı başına millî bir ekonomi yaratmış, enerjinin, zekânın ve tedbirin bütün imtihanlarını en ince işlerin başında vermiş büyük bir devlet adamıdır. Atatürk’ün ona gösterdiği itimat, bütün bir memleketin şahit olduğu canlı tecrübeden doğuyor.*” *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1937, s. 1.

süre sonra İsmet İnönü ile yaşadığı görüş ayrılığından dolayı Başbakanlıktan istifa ederek, geri plana çekilmiştir. İnönü ve Partisi ile yaşadığı fikir ayrılıkları Bayar'ın Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılması ve onun liderliğinde Demokrat Parti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bayar'ın yeni partisinin ekonomi ve demokrasiyle ilgili görüşleri Cumhuriyet Halk Partisi'nden oldukça farklıdır⁴¹. Halktan büyük destek gören Demokrat Parti, 1946 yılında yapılan seçimlerde iktidarın tüm engelleme ve baskılarına rağmen Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmeyi başarırken; Celal Bayar'da İstanbul milletvekili seçilmiştir.

Yazının son bölümünde Bayar'ın ve Demokrat Parti'nin 1950 yılında yapılan seçimle birlikte ülke yönetimini devralmalarına ve sonrasında yaşananlara dair kısaca şu bilgilere yer verilmiştir.

Demokrat Parti'nin savunduğu liberal program ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı giderek artan memnuniyetsizlikle birlikte 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde Celal Bayar'a ezici bir zafer kazandırdı (487 sandalyenin 408'ini kazandı). Bayar 22 Mayıs 1950'de yapılan seçimde 387 oyla Cumhurbaşkanı seçildi. Daha sonra Adnan Menderes ile görüşen Celal Bayar, ona demokratik bir hükümet kurma görevi verdi. Partisinin programıyla ilgili daha önce bahsettiği hususlar dışında devlet harcamalarının azaltılacağı ve basın özgürlüğünün genişletileceği gibi konulara da değinmiştir⁴².

Yazının son bölümünde Bayar'ın ve Demokrat Parti'nin 1950 yılında yapılan seçimle birlikte ülke yönetimini devralmalarına ve sonrasında yaşananlara kısaca değinilmiştir. Bu bölüm oldukça önemlidir. Çünkü 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi Türk siyasi hayatında bir dönüm noktasıdır. 1923 yılından beri Türkiye'yi yöneten ve Atatürk'ün partisi olarak görülen Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı Demokrat Parti'ye bırakmak zorunda kalmıştır.

1950 yılında Demokrat Parti ezici bir çoğunlukla iktidara gelirken, Parti'nin lideri Celal Bayar'da Meclis'te yapılan bir seçimle Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. ve ilk sivil kökenli Cumhurbaşkanı olmuştur⁴³. Bayar, Demokrat Parti'nin önemli isimlerinden Adnan Menderes'i Başbakanlık görevine getirmiştir⁴⁴. Böylece 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne kadar sürecek olan Demokrat Partili yıllar başlamıştır.

41 Celal Bayar liderliğinde kurulan Demokrat Parti'nin programı liberalizm ve demokrasiye dayandırılmıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. *DP Tüzük ve Programı*, Doğu Matbaası, Ankara, 1949; İsmet Bozdağ, *Celal Bayar Anlatıyor-Bilinmeyen Atatürk*, Truva Yayınları, İstanbul, 2009.

42 T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi Danimarka Fonu: 516_219410-212953-4 (DK_C_G0212953_1_11)

43 Cumhurbaşkanlığı için yapılan seçimde 453 oy kullanılmıştır. Adaylardan Celâl Bayar 387, İsmet İnönü 64, Halil Özyörük 1 oy almış ve 1 oy da çekimser çıkmıştır. *TBMM Tutanak Dergisi*, 9. Dönem, C. I, Birleşim: 1, 22 Mayıs 1950, s. 7.

44 Şerif Demir, *Düello Menderes ve İnönü, Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar*, İstanbul, 2011, s.20-25; *TBMM Tutanak Dergisi*, 9. Dönem, C. I, Birleşim: 1, 22 Mayıs 1950, s. 7.

Sonuç

Celal Bayar, Türk tarihini derinden etkilemiş önemli bir kişiliktir. Türk devletinin kuruluşunun ardından, İktisat Vekilliği, Türkiye İş Bankası Kurucu Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık gibi pek çok farklı görevlerde bulunmuştur. Bu görevlerde gösterdiği başarılarından dolayı Mustafa Kemal Atatürk'ün en çok güvendiği isimlerden biri olmuştur. Atatürk'ün ölümünün ardından İsmet İnönü ve Cumhuriyet Halk Partisi'yle yaşadığı fikir ayrılıkları nedeniyle önce geri plana çekilmiş, bir süre sonra da partisinden istifa etmiştir. Demokrat Parti'yi kurmuştur. 1950 yılında yapılan seçimde Demokrat Parti iktidara gelirken Celal Bayar'da Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Cumhurbaşkanı, Türkiye'nin sivilleşmesi ve demokratikleşmesinin sembol isimlerinden biri olmuştur.

Türkiye'de yaşanan bu değişme ve gelişmeler sadece yerli araştırmacıların ve bilimsel eserlerin değil yabancılarında dikkatini çekmiştir. Bunlardan biri de Türkiye'den yaklaşık 3500 km uzaklıkta olan ve Türkiye ile hemen hemen hiçbir siyasi, dini, kültürel ve sosyal bağı olmayan Danimarka'daki Salmonsens Conversationals Lexion ansiklopedisidir.

Türkiye'nin izlediği iç ve dış siyaset ve Celal Bayar'ın çalışmaları Danimarka'nın ve İskandinavya'nın ilk milli ansiklopedisi kabul edilen Salmonsens Conversationals Lexion editörlerinin dikkatini çekmiştir. James Monro, Winston Churchill, William Shakespeare, Abraham Lincoln gibi dünyanın siyasetten edebiyata pek çok alanda dünyanın önde gelen isimleriyle birlikte Türkiye'den de Atatürk ve İnönü'yle birlikte Celal Bayar'da yer almıştır. 1949 yılındaki 4. baskıda Celal Bayar ile oldukça sınırlı bilgiler yer almışken, editörler Türkiye'nin Kopenhag Büyükelçiliğinden de aldıkları yardımla, 1952 yılında Salmonsens Conversationals Lexion'un eki olarak basılan *Salmonsens Leksikon Tidsskrift'e* Celal Bayar ile ilgili bir yazı eklemişlerdir.

Yazıda Celal Bayar hakkında kısa bibliyografik bilgilere ve ülkesi için yaptığı çalışmalara yer verilmektedir. Ansiklopedideki yazı Celal Bayar ile ilgili kısa bir biyografi çalışması olsa da Türkiye'den yüzlerce kilometre uzakta olan ve Türkiye ile doğrudan siyasi, askeri, tarihi, ekonomik veya kültürel bir bağı olmayan Danimarka gibi bir ülkede böyle bir yazıya yer verilmesi önemli bir siyasetçi ve ekonomi uzmanı olan Celal Bayar'ın yaptıklarıyla sınırları aşan bir öneme ve saygıya sahip olduğunu kanıtlamaktadır. 20. Yüzyılın başında 6 asırdan daha uzun süredir ayakta ve kıtalara hükmetmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti henüz çeyrek asırlık bir devletti. Henüz yeni ve savaşların yıkıntılarından doğmuş bir ülkenin lideri Celal Bayar'ın Danimarka gibi uzak ülkelerde saygı ve itibar görmesi aynı zamanda Türkiye ve Türk milletinin sınırları aşan ve mesafe tanımayan bir öneme sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Bu nedenle 1952 yılında yayımlanmış söz konusu yazı Türkiye Cumhuriyeti'nin önemi ve saygınlığı açısından da dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı - BCA. 30-10-0-0-54-359-1.

Devlet Arşivleri Başkanlığı - Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi. 516_219410-21293-4 (DK_C_G0212953_1_9-11).

II. Resmi yayınlar

DP Tüzük ve Programı, Doğu Matbaası, Ankara, 1949.

TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, C. I, Birleşim:1, Oturum:1, 22 Mayıs 1950.

III. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet, 29 Eylül 1937.

IV. Kitaplar

AKŞİT, Baha, *Kısaca Celal Bayar*, İstanbul, 1987.

BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım-Milli Mücadeleye Giriş*, Sabah Kitapçılık San. ve Tic. A.Ş., C. III, İstanbul, 1997.

BOZDAĞ İsmet, *Celal Bayar Anlatıyor-Bilinmeyen Atatürk*, Truva Yayınları, İstanbul, 2009.

_____, *“Celal Bayar’ın Hayat Hikayesi”*, 100 Yaşında Celal Bayar’a Armağan, haz. M. Sarol - İ. Bozdağ, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1982.

DEMİR Şerif, *Düello Menderes ve İnönü, Demokrat Parti’den 27 Mayıs Darbesi’ne Olaylar*, İstanbul, 2011.

ÖZGEN, İhsan Fuat, *Cumhuriyet Dönemi’nde Celâl Bayar’ın Siyasî ve İktisadî Faaliyetleri (1923-27 Mayıs 1960)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

ŞAKİR, Ziya, *Celâl Bayar, Hayatı ve Eserleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1952.

ŞENŞEKERCİ, Erkan, *Türk Devrimi'nde Celâl Bayar (1918-1960)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

Türkiye İş Bankası Tarihi, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001.

YEŞİLYURT, Süleyman, *Bayar Gerçeği*, Güven Yayınları, Ankara 1998.

V. Makaleler

AYKUT, Ayhan, "Ansiklopedi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 217-227.

DEMİR Şerif, "Milli Mücadelede Celal Bayar (1919-1923) Siyasi Hayatı ve Fikirleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 15-16, İstanbul, 2009, s. 53 - 78.

DURŞUN, Davut, "Celal Bayar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul, 1992, s. 216-218.

KERİMOĞLU, Hasan Taner, "İzmir ve İttihat-Terakki", *İzmir Kent Ansiklopedisi Tarihi*, C. II, Ahmet Pirıştina Kent Arşivi ve Müzesi Yayınları, İzmir 2013.

KOCATÜRK, Utkan, "Celâl Bayar'la Bir Konuşma", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Mart 1986.

ÖZDEMİR, Hikmet, "Bir Granit Heykel: Celal Bayar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 67-68-69, Ankara, Mart-Temmuz-Kasım 2007, s. 89-102.

SALGIR, Abdülkadir, "Yabancı Dillerle Yazılmış Genel Konulu Ansiklopediler", *Türk Kütüphaneciliği*, Türk Kütüphaneciliği Dergisi, C. V, Sayı: 1, Ankara, 1956, s. 15-33.

VI. İnternet Yayınları

<http://runeberg.org/salmonsens/2/>.

https://snl.no/Salmonsens_konversationsleksikon.

http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon.

<http://runeberg.org/salmonsens/2/>.

<https://fyens.dk/artikel/om-isaac-salmonsens>.

<http://www.boghandlereidanmark.dk/index.php?id>.

Extended Abstract

Encyclopaedia is a type of written text that dates back to the First Age and emerged to meet people's information needs. Encyclopaedias started to gain a national appearance in the 19th century after the French Revolution. The first example of this new encyclopaedia type in Denmark is Salmonsens Konversations Leksikon, which is a speech dictionary encyclopaedia published by Isaac Salmonsens who is owner of Brothers Salmonsens Publishing House and produced by Frederik Hostrup Schulz. Salmonsens Konversations Leksikon, a modern Danish encyclopaedia with articles, outstanding bibliographies and beautiful illustrations emerged as the product of a process that started as a translation project in July 1891, but later evolved into the idea of preparing an original and national encyclopaedia. After the death of Frederik Hostrup Schultz, his wife, Marie Hostrup Schultz, bought the Brothers Salmonsens Forlag Publishing House and became the sole publisher of the encyclopaedia. The Salmonsens encyclopaedia has been reprinted in different contexts on different dates. The encyclopaedia was initially published as small brochures sent by subscribers, and when the brochures reached a certain number, they were published as booklets. It was published in the form of an encyclopaedia volume together with the collection of booklets. The first edition of the encyclopaedia, which started to be published in 1893, was published in 19 volumes between 1893 and 1911. The first edition of the Salmonsens Konversations Leksikon encyclopaedia appealed to both Denmark and Norway because it was prepared in the character of a Scandinavian encyclopaedia, was also widely used in Norway. However, since the early 1900s, with the publication of many new dictionaries in Norway, Salmonsens's encyclopaedia - also known as the speech dictionary - lost its importance in Norway. The second edition was published in 26 volumes between 1915 and 1930, the third edition was published in 12 volumes between 1937 and 1940, and the fourth edition was published in 1949. Between 1941 and 1953, additional booklets were published under the name of Salmonsens Leksikon Tidsskrift. One of these supplementary booklets, dated 1951, was written by Assistant Professor Willy Rasmussen and included a section with biographical information about Celal Bayar, the President of the Republic of Turkey.

The publishers of the Salmonsens Konversations Leksikon encyclopaedia requested information from the Turkish Embassy in Copenhagen for the section about President Celal Bayar. The Embassy responded positively to this request and sent the requested information. It is known that three copies of the published supplement of the encyclopaedia were sent to Turkey. In the published section, personal information about President Celal Bayar's birth place, mother, father, wife and children, and explanations about his education life were not included. Detailed information about his profession, world of ideas, political personality and political activities was given. Accordingly, Celal Bayar's profession was banking and he first started working in Ziraat Bank. He later transferred to the German Deutsche Orient Bank. The publications coming to the Bank from Europe while he was working here left deep traces in Celal Bayar's world of thought. He was interested in the modernization of Turkey and constitutional developments in the parliament. He joined the Committee of Union and Progress and took an active part in the activities of that society. Celal Bayar, who was the Secretary of the Izmir Branch of the Society, joined the resistance movement led by Mustafa Kemal Pasha after the invasions that started after the defeat of the Ottoman Empire in the First World War, and fought against the invading Greek forces in the militia resistance forces in Western Anatolia under the name of Galip Hodja. With the establishment of the new Turkish State, he took place in the Grand National Assembly of Turkey as a deputy of İzmir and continued to be a deputy of İzmir for many years. He has undertaken important duties and responsibilities on issues such as economy and population exchange. He founded Türkiye İş Bankası in 1924 at the request of Mustafa Kemal Pasha. He became Minister of Economy in 1932 and was appointed Prime Minister in 1937. After Atatürk's death, he resigned from the Republican People's Party in 1945 due to the disagreement he had with İsmet İnönü. Together with his friends, he founded the Democratic Party, which had a more liberal program than the Republican People's Party, in early 1946. He entered the parliament as a deputy in the election held in 1946. In the 1950 election, while the Democrat Party came to power, he was elected the new president of the Republic of Turkey with the election held in the Turkish Grand National Assembly.

Celal Bayar is an important bureaucrat and politician who grew up in the last era of the Ottoman Empire and took part in the establishment of the state organization of the Republic of Turkey. He fought for the independence of his nation during the War of Independence. He took an active role in the emergence and planning of the institutions of the Turkish state. In addition to these, he is an outstanding statesman who has served as a minister, prime minister and president. He played an important role in shaping the economic policies of the newly established Turkish state in the period of Mustafa Kemal Atatürk. He is the third president of the Republic of Turkey. He was the head of state when there were important developments in Turkey's domestic and

foreign policy such as; sending soldiers to the Korean War, being a member of the North Atlantic Pact, taking part as a founding member in the establishment of the Tripartite Pact and the Baghdad Pact, while the September 6-7 events took place, transferring the Republican People's Party assets to the treasury and closing the Village Institutes. He made significant contributions to the increase of the international prestige of the Republic of Turkey and the establishment of the democracy culture in Turkey. His services to his country attracted attention and interest not only in Turkey but also abroad. In the appendix of the encyclopaedia called *Salmonsens Konversations Leksikon*, which was seen as the first national encyclopaedia of Denmark in 1952, there was a section describing the life and activities of Turkish politician and statesman Celal Bayar. In this article, with the light of the information in the encyclopaedia, Celal Bayar's political and economic activities and the importance this information including in *Salmonsens Konversations Leksikon* have been tried to be evaluated.

EKLER

Ek1:SalmonsensKonversationsleksikonAnsiklopesi'ninYayıncılarından Frederik Hostrup Schultz ve eşi Marie Hostrup Schultz,

66

I foråret 1915 udsendte det københavnske forlag J. H. Schultz første bind af *Salmonsens Konversationsleksikon*s andenudgave. Egentlig havde udgivelsen været planlagt til året før, men den usikkerhed, udbruddet af Første Verdenskrig førte med sig, betød, at selv om bind 1 lå klar allerede i 1914, blev udgivelsen udskudt. 26 bind og 15 år senere var værket færdigt. *Salmonsens Konversationsleksikon* har siden stået som en af de mest toneangivende udgivelser på sit felt, og værket er i dag en kulturel milepæl i dansk encyklopædihistorie. I generationer har andenudgaven været målestok for alle øvrige danske leksika, og værket anvendes fortsat flittigt – også i digital form. Det her er historien om Danmarks første nationalencyklopædi. Formålet er at fortælle udgivelseshistorien bag *Salmonsens Konversationsleksikon*, der modsat de fleste øvrige danske encyklopædier har overlevet transformeringen fra den trykte til den digitale form.

Fortællingen om, hvordan encyklopædien blev iværksat, er en kompleks sag. Adskillige nøgleskikkelser var involveret i opstarten, samtidig med at der findes en vis uklarhed omkring rollefordelingen, alt efter hvem der har fortalt historien. Gennemgående i fortællingerne er dog, at ideen til at udgive et større dansksproget opslagsværk kom fra journalist og oversætter L. Stange, der havde henvendt sig til den københavnske trykkerforlægger Frederik Hostrup Schultz:

»I det psykologiske rigtige øjeblik kom der en mand ved navn Stange [...] og gav ham en god idé. Han sagde til ham: »Der er en vældig stor succes nede sydpå, der er udkommet et leksikon der hedder Meyers Konversationsleksikon, og det ville være en god idé at overføre det til dansk, oversætte det og supplere med de danske artikler der skulle til, og jeg vil gerne oversætte det.«

Helt så enkelt som forlægger og leksikograf Jørgen Bang, der stod i spidsen for forlaget Schultz i årene 1951-67, beskriver værket opkomst, har det højst sandsynligt ikke gået for sig. I jubilæumsskriftet *Fra Gadiche til Schultz. Bogtrykkeri og forlag i 300 år 1661-1961* (1961) har Bang selv tidligere beskrevet, hvordan Frederik Hostrup Schultz havde gået og ledt efter et

Frederik Hostrup Schultz og Marie Röneckendorff som forlovede 1864. Fra: V. Hostrup-Schultz' Familien Hostrup fra Mariager (1929), kilde ikke angivet.
Hostrup s. 84; | Frederik Hostrup Schultz (1833-1895). Fra: V. Hostrup-Schultz' Familien Hostrup fra Mariager (1929), kilde ikke angivet.

Ek 2: Salmomens Konversationsleksikon Ansiklopesinin Yayıncılarından
Isaac Salmosen

Ek 3. Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı M. Celal Bayar

Ek 5. Salmonsens Conversati Salmonsens Conversational
Lexion Ansiklopedisinin 2. Baskısı

